

DOI: 10.14746/pp.2026.31.1.4

DYNAMIKA I EWOLUCJA GRENLANDZKIEGO RUCHU SEPARATYSTYCZNEGO W LATACH 1979–2009

Jakub Bijak

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-3543-0516

e-mail: bijakkuba@gmail.com

Streszczenie:

Artykuł podejmuje analizę ewolucji grenlandzkiego ruchu separatystycznego w latach 1979–2009, koncentrując się na jego funkcjonowaniu w warunkach autonomii politycznej. Celem pracy jest ukazanie ciągłości idei niepodległościowej oraz ocena, czy ustanowienie systemu rządów wewnętrznych doprowadziło do jej osłabienia, czy też stało się narzędziem jej dalszej realizacji. Przedmiotem badań są uwarunkowania polityczne, prawne i gospodarcze wpływające na działalność ruchu separatystycznego oraz jego relacje z instytucjami władzy autonomicznej. Analiza została oparta na badaniu aktów prawnych, dokumentów urzędowych oraz materiałów publicystycznych dotyczących funkcjonowania Grenlandii po 1979 roku. Przeprowadzone badania wskazują, że ruch separatystyczny nie uległ osłabieniu wraz z wprowadzeniem autonomii, lecz został trwale zinstytucjonalizowany i dostosowany do nowych realiów ustrojowych. Idea niepodległościowa była realizowana w sposób ewolucyjny poprzez stopniowe poszerzanie kompetencji władz grenlandzkich.

Słowa kluczowe: ruch separatystyczny, separatyzm, Grenlandia, Dania

Data przekazania tekstu: 17.01.2026; data zaakceptowania tekstu: 30.03.2026.

Article submitted: 17.01.2026; article accepted: 30.03.2026.

Artykuł udostępniany jest na licencji Creative Commons CC-BY-SA 4.0.
Uznanie autorstwa, użycie niekomercyjne, na tych samych warunkach.

Wprowadzenie

Separatyzm stanowi złożone zjawisko społeczno-polityczne, będące w istocie katalizatorem zbiorowych postulatów określonej wspólnoty, a nie wyłącznie programem wąskiej grupy politycznej dążącej do redefinicji istniejącego porządku państwowego. Brak jednej, powszechnie przyjętej definicji sprawia, iż zjawisko to interpretowane jest wieloaspektowo. Daniel Zarębski określa separatyzm jako „polityczne dążenie do oderwania określonego terytorium jakiegoś państwa i utworzenia odrębnej struktury państwowej lub przyłączenia się tego terytorium do sąsiedniego państwa” (Konieczna, 2014, s. 185). Zdaniem autora tego ujęcia, tendencje separatystyczne ujawniają się przede wszystkim na obszarach zamieszkiwanych przez wyraźnie wyodrębnione grupy narodowe. Takie rozumienie separatyzmu akcentuje jego podstawowy cel, którym jest traktowanie państwa jako wartości autotelicznej.

Podobne stanowisko prezentuje Amanda Murańska, wskazując, iż separatyzm stanowi dążenie do wyodrębnienia narodu z określonej całości politycznej (Murańska, 2017, s. 103). Odminną perspektywę przedstawia natomiast Krzysztof Czubocho, według którego działania separatystyczne nie muszą prowadzić bezpośrednio do powstania niezależnego państwa, lecz mogą zmierzać do utworzenia autonomicznej jednostki terytorialnej funkcjonującej w ramach istniejącego państwa. Celem tych dążeń jest wówczas przede wszystkim zapewnienie przetrwania odrębnej tożsamości etnicznej oraz ochrona interesów danej wspólnoty w wymiarze politycznym, kulturowym i społecznym (Konieczna, 2014, s. 185). W tym ujęciu zasadniczym motywem separatyzmu nie jest sama państwowość, lecz potrzeba bezpieczeństwa i zachowania tożsamości zbiorowej.

Z kolei Roger Scruton ujmuje separatyzm w sposób bardziej jednoznaczny, definiując go jako dążenie do zerwania więzi łączących daną grupę z państwem macierzystym oraz do utworzenia suwerennego bytu państwowego. Realizacja tego celu wymaga spełnienia określonych warunków, w tym istnienia wyraźnie ukształtowanej świadomości zbiorowej oraz zdolności do politycznej mobilizacji (Scruton, 1996, s. 368–369).

W literaturze przedmiotu od lat toczy się debata nad sensem rozważań o zjawisku separatyzmu, jeśli ujęte są wyłącznie przez pryzmat jego ostatecznego skutku, czyli faktycznej secesji danego terytorium od państwa. W ramach tej debaty zwraca się uwagę, że na znaczenie separatyzmu składają się także inne zjawiska, takie jak autonomia, regionalizm czy ruchy społeczne. Sama secesja

jest więc traktowana nie jako jedyny wyznacznik separatyzmu, lecz raczej jako jego najbardziej radykalna i końcowa forma. Choć separatyzm zwykle kojarzy się z całkowitym zerwaniem więzi z państwem macierzystym, w praktyce jego celem końcowym albo etapem pośrednim bywa zazwyczaj autonomia.

Na podstawie przedstawionych ujęć można stwierdzić, iż separatyzm przejawia się jako zespół dążeń wyodrębnionej wspólnoty, świadomej swojej tożsamości, zmierzającej do zapewnienia warunków rozwoju i samostanowienia poprzez utworzenie własnego państwa lub uzyskanie daleko idącej autonomii. Ruch separatystyczny stanowi przy tym podstawowy instrument realizacji tych aspiracji. W ujęciu teoretycznym jest on szczególną formą ruchu społecznego, często posiadającą wyraźne przywództwo oraz zaplecze ideowe, a także charakteryzującą się zarówno strukturami sformalizowanymi, jak i nieformalnymi.

Działalność ruchów separatystycznych może przyjmować zróżnicowane formy. Od pokojowych manifestacji i działań politycznych, po akty przemocy, zamieszki, a w skrajnych przypadkach konflikty zbrojne. Wybór środków działania zwykle wynika ze skuteczności bądź wyczerpania metod pokojowych. Motywacja ruchów separatystycznych opiera się natomiast na szeregu czynników, wśród których wyróżnia się uwarunkowania polityczne, kulturowe, ekonomiczne, historyczne oraz geograficzne, kształtujące zarówno cele, jak i strategię działania danej wspólnoty.

Niniejszy artykuł ma na celu rekonstrukcję oraz systematyzację procesu kształtowania się ruchu separatystycznego w Grenlandii w latach 1979–2009, a więc w okresie wyznaczonym przez dwa kluczowe momenty w najnowszej historii wyspy: uzyskanie autonomii terytorialnej w ramach Królestwa Danii oraz jej znaczącego rozszerzenia w 2009 roku. Celem opracowania jest analiza dynamiki grenlandzkiego ruchu separatystycznego po ustanowieniu autonomii oraz próba odpowiedzi na pytanie, czy uzyskanie szerokich uprawnień samorządowych doprowadziło do osłabienia dążeń niepodległościowych, czy też – przeciwnie – przyczyniło się do ich wzmocnienia. Zasadniczym problemem badawczym jest zatem określenie kierunku ewolucji ruchu separatystycznego w analizowanym okresie oraz identyfikacja form i działań podejmowanych w ramach dalszych dążeń do samostanowienia. Artykuł koncentruje się na ukazaniu ciągłości bądź zmiany idei niepodległościowej w warunkach autonomii politycznej Grenlandii. Analizując tak zarysowaną problematykę artykułu, autor posłużył się analizą aktów prawnych, dokumentów urzędowych oraz

materiałów publicystycznych z okresu kształtowania się grenlandzkiego ruchu separatystycznego.

Powstanie i rozwój grenlandzkiego ruchu separatystycznego (1964–1978)

Proces prowadzący do powstania autonomii Grenlandii stanowił rezultat długotrwałych przemian społeczno-politycznych, których początki sięgają lat sześćdziesiątych XX wieku. W tym okresie zaczęły ujawniać się narastające nastroje emancypacyjne, będące reakcją na politykę prowadzoną przez władze duńskie, postrzeganą przez znaczną część społeczeństwa grenlandzkiego jako narzucającą obce wzorce kulturowe oraz marginalizującą ludność autochtoniczną. Istotnym źródłem napięć była realizowana przez Danię modernizacja wyspy, która – pomimo deklarowanego celu rozwoju gospodarczego – w praktyce prowadziła do pogłębiania nierówności społecznych oraz utrwalania dysproporcji na rynku pracy¹.

Szczególne znaczenie dla krystalizacji postaw antyduńskich miał okres 1964–1971, w którym wyraźnie zarysowały się pierwsze środowiska kontestujące dotychczasowy model relacji między metropolią a wyspą. Jednym z kluczowych impulsów była ustawa regulująca status pracowników administracji publicznej, faworyzująca personel pochodzenia duńskiego kosztem miejscowej ludności (Lov nr 168 af 27 maj 1964 om statens tjenestemænd i Grønland). Rozwiązania te, uzasadniane niedoborem wykwalifikowanej siły roboczej, przyczyniły się do wzrostu niezadowolenia społecznego i stały się istotnym czynnikiem mobilizacji politycznej Inuitów².

¹ Immanentnym tego przejawem było tzw. kryterium miejsca urodzenia, wprowadzone do systemu wynagrodzeń wraz z ustawą o służbie cywilnej z 1964 roku, będącej elementem realizacji planu modernizacyjnego „G-60”. Rozwiązanie to miało na celu umożliwienie szybkiej modernizacji wyspy poprzez zatrudnianie wykwalifikowanych pracowników z Danii, jednak w praktyce prowadziło do wyraźnego zróżnicowania płacowego pomiędzy Duńczykami a Grenlandczykami (Jakobsen, 1963, s. 10).

² Kryterium miejsca urodzenia odegrało również istotną rolę w początkowej fazie kształtowania się grenlandzkiej sceny politycznej. Na jego tle powstała w 1964 roku pierwsza partia Inuitów, która – mimo braku radykalnych czy otwarcie antyduńskich postulatów – domagała się równego traktowania Grenlandczyków i Duńczyków, w tym pełnego zrównania wynagrodzeń. W latach sześćdziesiątych widoczna była tendencja do tworzenia rodzimych ugrupowań politycznych, które starały się artykułować interesy lokalnej społeczności, unikając jednocześnie konfrontacyjnej retoryki wobec Danii. Partia ta nie utrzymała się jednak na scenie politycznej, co wynikało przede

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych ukształtował się ruch społeczno-polityczny skupiony wokół młodego pokolenia grenlandzkich działaczy, którzy konsekwentnie odrzucali asymilacyjny charakter polityki Danii. Ich postulaty wyrażały dążenie do rozwoju wyspy na własnych warunkach, przy jednoczesnym uznaniu potrzeby modernizacji rozumianej jako wyrównywanie szans, a nie jako narzędzie dominacji kulturowej. W tym okresie aktywność ruchu miała w dużej mierze charakter niesformalizowany i przejawiała się przede wszystkim w formie demonstracji, protestów oraz działań o symbolicznym wymiarze.

Na początku lat siedemdziesiątych nastąpiła wyraźna intensyfikacja aktywności politycznej, co prowadziło do stopniowej instytucjonalizacji ruchu separatystycznego. Powstały wówczas pierwsze ugrupowania polityczne, wśród których kluczową rolę odegrały Siumut³ oraz Inuit Ataqtigiit⁴. Ich działalność wykraczała poza sferę stricte polityczną, obejmując również inicjatywy kulturowe i społeczne, mające na celu wzmocnienie tożsamości narodowej oraz mobilizację grenlandzkiej młodzieży, w tym studentów kształcących się w Danii.

Równolegle narastało znaczenie kwestii gospodarczych, zwłaszcza tych związanych z eksploatacją zasobów naturalnych. Spory wokół koncesji wydobywczych oraz decyzji podejmowanych bez udziału lokalnych społeczności prowadziły do dalszej radykalizacji nastrojów. Szczególnym momentem były protesty przeciwko odwiertom w Cieśninie Davisa w połowie lat siedemdziesiątych, które unaocznily skalę sprzeciwu wobec ingerencji władz centralnych w sprawę uznawaną przez Grenlandczyków za kluczowe dla przyszłości wyspy (Brosted i Gull, 1977, s. 83).

W odpowiedzi na narastające napięcia polityczne rząd duński powołał komisję ds. autonomii, której zadaniem było opracowanie nowego modelu relacji

wszystkim z braku poparcia ze strony starszego pokolenia elit politycznych oraz ich sceptycznego stosunku do proponowanych zmian. (Heckscher, 1964, s. 11).

³ Siumut, co w języku grenlandzkim oznacza „naprzód”, to socjaldemokratyczna partia polityczna powstała w latach siedemdziesiątych XX wieku, odgrywająca kluczową rolę w procesie uzyskania autonomii przez Grenlandię. Ugrupowanie konsekwentnie opowiadało się za poszerzaniem samorządności oraz ochroną tożsamości i interesów społeczno-gospodarczych ludności lokalnej (Motzfeldt, 1974, s. 6).

⁴ Inuit Ataqtigiit, co w języku grenlandzkim oznacza „Wspólnota ludzka”, to socjalistyczna partia polityczna powstała w latach siedemdziesiątych XX wieku, wyraźnie akcentująca postulaty niepodległościowe. Ugrupowanie łączyło działalność polityczną z promocją kultury i tożsamości Inuitów, opowiadając się za pełnym samostanowieniem Grenlandii (Aageses, 1976, s. 28).

między Danią a Grenlandią. Efektem jej prac stał się projekt systemu rządów autonomicznych, zakładający wyraźny podział kompetencji pomiędzy oboma podmiotami. Grenlandii przyznano szerokie uprawnienia w zakresie spraw wewnętrznych, obejmujące m.in. administrację, edukację, kulturę, gospodarkę lokalną oraz rybołówstwo, natomiast Dania zachowała kontrolę nad polityką zagraniczną, obronnością i systemem monetarnym (Kertling, 1975, s. 10).

Zwieńczeniem wieloletniego procesu mobilizacji politycznej i społecznej było uchwalenie przez duński Folketing ustawy o rządach wewnętrznych 29 listopada 1978 roku oraz jej zatwierdzenie w referendum przeprowadzonym 17 stycznia 1979 roku (Lov nr 577 af 29. November 1979 om Grønlands hjemmestyre). Przy frekwencji wynoszącej 63% aż 70,1% uczestników referendum opowiedziało się za ustanowieniem autonomii, co nadało temu rozwiązaniu wyraźną legitymizację społeczną (Hofverberg, 2019). Wejście ustawy w życie 1 maja 1979 roku stanowiło formalne zwieńczenie procesu dążeń do samorządności, a zarazem otwierało nowy etap w relacjach między Grenlandią a Danią. Akt przekazania autonomii, symbolicznie dokonany przez królową Małgorzatę II, podkreślał przejście przez Grenlandczyków odpowiedzialności za dalszy rozwój polityczny i społeczny wyspy (Fleischer, 1979, s. 1). Uzyskanie autonomii stanowiło bezpośredni rezultat wieloletniej działalności ruchu separatystycznego, który ewoluował od oddolnych inicjatyw protestacyjnych do zinstytucjonalizowanej reprezentacji politycznej. Jednocześnie nie oznaczało ono zakończenia procesu emancypacyjnego, lecz wyznaczało kolejny etap długofalowych dążeń Grenlandii do pogłębiania zakresu samostanowienia.

Działalność ruchu separatystycznego w latach 1979–1999

Wprowadzenie systemu rządów autonomicznych w 1979 roku nie oznaczało zakończenia działalności grenlandzkiego ruchu separatystycznego, lecz zapoczątkowało nową fazę jego funkcjonowania. Dążenia, które w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wyrażały się głównie poprzez mobilizację społeczną, protesty oraz presję polityczną wobec władz duńskich, po ustanowieniu autonomii zostały w znacznym stopniu przeniesione na poziom instytucjonalny. Od tego momentu zasadniczym narzędziem realizacji postulatów separatystycznych stała się działalność organów władzy autonomicznej (rządu i parlamentu Grenlandii), które podejmowały działania na rzecz stopniowego poszerzania zakresu samodzielności politycznej, administracyjnej i gospodarczej wyspy.

Aktywność ruchu separatystycznego w okresie 1979–1999 można ująć w trzech wzajemnie powiązanych, częściowo nakładających się etapach. Pierwszy z nich obejmował redefinicję relacji Grenlandii z Europejską Wspólnotą Gospodarczą oraz dążenie do zmiany jej statusu międzynarodowego. Drugi dotyczył stopniowego przejmowania kompetencji przewidzianych w ustawie o rządach wewnętrznych oraz realizacji polityki tzw. grenlandyzacji, ukierunkowanej na wzmocnienie lokalnych struktur władzy i tożsamości narodowej. Trzeci etap związany był z próbami odbudowy i modernizacji gospodarki, mającymi na celu zwiększenie samowystarczalności ekonomicznej Grenlandii i ograniczenie jej zależności od Danii.

Działania na rzecz redefinicji relacji z Europejską Wspólnotą Gospodarczą

Pierwsze lata funkcjonowania rządów wewnętrznych były okresem szczególnego znaczenia, ponieważ nowo powstałe instytucje autonomiczne musiały potwierdzić swoją sprawczość w sprawach uznawanych przez Grenlandczyków za fundamentalne dla samostanowienia. Najbardziej symboliczny wymiar miała w tym kontekście kwestia członkostwa Grenlandii w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej. Już w 1972 roku, podczas wspólnego dla Danii i Grenlandii referendum akcesyjnego⁵, na wyspie wyraźnie dominował sprzeciw wobec integracji, jednak ze względu na ówczesny status wyspy w ramach państwa duńskiego, stanowisko grenlandzkie nie zostało uwzględnione w decydujący sposób. Dopiero autonomia z 1979 roku stworzyła instytucjonalne warunki, aby problem ten został ponownie podjęty i rozstrzygnięty zgodnie z wolą mieszkańców wyspy.

Wyjście spod bezpośredniego reżimu traktatów wspólnotowych stało się jednym z nielicznych obszarów, które łączyły dwa najważniejsze ugrupowania ruchu separatystycznego (Siumut i Inuit Ataqatigiit) mimo różnic ideologicznych i odmiennego tempa postulowanej emancypacji. Dla obu formacji kwestia członkostwa w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej była nierozdzielnie związana z problemem kontroli nad zasobami naturalnymi, przede wszystkim rybołówstwem, które stanowiło podstawę gospodarki wyspy. W realiach członkostwa Danii w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej dostęp do wód grenlandzkich stawał się przedmiotem zainteresowania flot państw

⁵ Wynik referendum z 1972 roku kształtował się następująco: 71% przeciwko członkostwie, do 29% za członkostwem.

członkowskich. W praktyce sprzyjało to napływowi zagranicznych rybaków, zwłaszcza z Europy Zachodniej, co w grenlandzkiej debacie publicznej wzmocniło przekonanie, że wspólnotowe regulacje ograniczają zdolność wyspy do ochrony własnych interesów ekonomicznych.

Warto podkreślić, że jeszcze przed formalnym ustanowieniem autonomii, duńska dyplomacja sygnalizowała w instytucjach wspólnotowych możliwość przyszłej zmiany statusu wyspy. Wynikało to z narastającej świadomości, że negocjowany model rządów wewnętrznych nie wyczerpuje wszystkich grenlandzkich aspiracji, zwłaszcza w obszarze zasobów i surowców naturalnych. Po 1979 roku ten kierunek stał się politycznie wykonalny.

W pierwszej połowie lat osiemdziesiątych władze autonomiczne rozpoczęły kampanię informacyjną przeciwko dalszemu członkostwu w EWG. Powstała w tym celu organizacja Anisa⁶, będąca narzędziem mobilizacji społecznej oraz legitymizacji planowanej zmiany statusu (Fleischer, 1981, s. 2). Kluczowe znaczenie miało przeprowadzenie referendum konsultacyjnego, które miało dać parlamentowi grenlandzkiemu mandat do podjęcia działań w kierunku opuszczenia obszaru traktatowego EWG⁷. Referendum z 23 lutego 1982 roku zakończyło się zwycięstwem zwolenników wystąpienia Grenlandii z Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, jednak stosunkowo niewielka przewaga głosów (53% za opuszczeniem wobec 47% przeciw) wskazywała na wyraźne podziały wśród społeczeństwa w kwestii dalszego kierunku integracji (Patel, 2020, s. 210).

Relatywnie niewielka przewaga zwolenników wycofania się ze wspólnoty była efektem kilku czynników. Po pierwsze, w debacie publicznej pojawiały się obawy dotyczące utraty funduszy i instrumentów wsparcia, które przez

⁶ Anisa (tłumaczenie z języka grenlandzkiego – „wyjście”) była organizacją celową powołaną w celu mobilizacji społecznego poparcia dla zakończenia bezpośredniego członkostwa Grenlandii w EWG. Jej założenia trafnie oddawało stanowisko ówczesnego premiera Jonathana Motzfeldta, który podkreślał, że Grenlandia nie zabiegała o akcesję, lecz została do niej włączona, dlatego też dąży do wyjścia z EWG przy jednoczesnym wynegocjowaniu alternatywnej formuły relacji ze Wspólnotą. W lutym 1981 r. aktywność organizacji Anisa stała się widoczna w grenlandzkiej debacie publicznej i kampanii informacyjnej (Motzfeldt, 1981, s. 24).

⁷ W kwietniu 1981 roku grenlandzki parlament zgodził się na przeprowadzenie referendum konsultacyjnego w sprawie tego, czy traktaty Wspólnoty Europejskiej powinny w dalszym ciągu obowiązywać w Grenlandii, aby w ten sposób mieć podstawę woli społeczeństwa do rozpoczęcia procesu wyjścia Grenlandii z obszaru traktatowego EWG (Landstingslov nr. 2 af 3. april 1981 om afholdelse af folkeafstemning om fortsat anvendelse af traktaterne om De europæiske Fællesskaber i Grønland).

dekadę członkostwa stanowiły dla Grenlandii realne źródło finansowania. Po drugie, w kampanii na rzecz pozostania w EWG aktywne były środowiska bardziej prointegracyjne, w tym ugrupowanie Atassut⁸, a ich działania wpisywały się w interes utrzymania status quo. Ostatecznie jednak mandat uzyskany w referendum stał się podstawą decyzji politycznej o rozpoczęciu procesu renegocjacji relacji Grenlandii ze Wspólnotą.

Zgodnie z ograniczeniami kompetencyjnymi wynikającymi z ustawy o rządach wewnętrznych, autonomia nie miała pełnej podmiotowości w prowadzeniu negocjacji międzynarodowych. Oznaczało to konieczność pośrednictwa rządu duńskiego w formalnym zainicjowaniu rozmów w Brukseli. W maju 1982 roku Kopenhaga wystąpiła z wnioskiem o zmianę traktatów tak, aby przepisy wspólnotowe przestały obowiązywać na terytorium Grenlandii, a jednocześnie umożliwiły jej uzyskanie innego statusu – właściwego dla zamorskich terytoriów stowarzyszonych.

Negocjacje, prowadzone w latach 1982–1984, koncentrowały się przede wszystkim na kwestiach rybołówstwa: dostępie do łowisk, limitach połowowych oraz mechanizmach finansowych, które miały zrekompensować dopuszczenie statków wspólnotowych do części zasobów morskich. W porównaniu z warunkami wynikającymi z akcesji z 1973 roku, nowy model relacji przewidywał bardziej zrównoważone rozwiązania, obejmujące m.in. ustalenia dotyczące maksymalnych dopuszczalnych połowów oraz mechanizmu rekompensat za korzystanie z wód grenlandzkich przez floty rybackie pozostałych państw Wspólnoty.

Zwieńczeniem rozmów stał się traktat podpisany w marcu 1984 roku, który wszedł w życie 1 lutego 1985 roku i nadał Grenlandii status terytorium zamorskiego stowarzyszonego ze Wspólnotą. Rozwiązanie to zapewniało preferencyjny dostęp do rynku europejskiego przy jednoczesnym wyłączeniu Grenlandii spod bezpośredniego reżimu wielu polityk wspólnotowych. W ujęciu politycznym był to jeden z pierwszych wyraźnych sukcesów autonomii, ponieważ demonstrował zdolność wyspy do kształtowania relacji zewnętrznych w sposób zgodny z interesem lokalnym, mimo formalnych ograniczeń wynikających z zależności od Danii.

⁸ Atassut, to grenlandzka partia polityczna, która powstała jako reakcja na bardziej radykalną linię Siumut wobec rządu duńskiego. Ugrupowanie opowiadało się za utrzymaniem ścisłych relacji Grenlandii z Królestwem Danii, popierając ideę autonomii, lecz sprzeciwiając się zerwaniu więzi z metropolią. Partia, kierowana od początku przez Larsa Chemnitza, reprezentowała centrową orientację ideologiczną (Breinholt, 1992, s. 207).

Grenlandyzacja

Drugim, najdłuższym i najbardziej fundamentalnym wymiarem aktywności separatystycznej w okresie rządów wewnętrznych było konsekwentne wypełnianie autonomii treścią instytucjonalną. W praktyce oznaczało to stopniowe przejmowanie kolejnych obszarów ustawodawstwa i administracji przewidzianych w ustawie autonomicznej oraz budowę systemu zarządzania publicznego na warunkach uznawanych za „grenlandzkie”. Ten kierunek działań określany był jako polityka grenlandyzacji – przeciwstawiana wcześniejszej danizacji⁹.

Grenlandyzacja miała charakter wielowymiarowy, choć jej najbardziej widoczne przejawy dotyczyły języka, kultury i symboliki, a więc elementów kluczowych dla budowy tożsamości zbiorowej. Nie była to jednak wyłącznie kwestia polityki kulturowej. W praktyce stanowiła narzędzie konsolidacji autonomii: wzmacniała legitymizację instytucji lokalnych, sprzyjała tworzeniu własnych elit administracyjnych oraz ograniczała strukturalną zależność od duńskiego personelu (Gad, 2017, s. 105). Nawet pozornie symboliczne działania miały konsekwencje polityczne i organizacyjne, ponieważ przekładały się na funkcjonowanie administracji, systemu edukacji oraz mechanizmów zarządzania zasobami.

Jednym z pierwszych przedsięwzięć w ramach polityki grenlandyzacji były zmiany w prawie pracy i administracji publicznej, które miały znieść wcześniejsze nierówności utrwalone w okresie modernizacji wyspy. W szczególności dążono do odwrócenia skutków tzw. kryterium miejsca urodzenia, które wcześniej różnicowało wynagrodzenia i status zatrudnionych na wyspie (Landstingslov nr. 1 af 12. marts 1980 om ansættelse af arbejdskraft i Grønland). Reforma przyjęta przez grenlandzki parlament na początku lat osiemdziesiątych miała na celu zrównanie płac pracowników miejscowych i delegowanych, a jednocześnie ograniczenie mechanizmów zachęcających do masowego napływu duńskiej siły roboczej (Brincker i Lennert, 2019, s. 46).

Ważnym problemem strukturalnym była jednak ograniczona liczba Grenlandczyków posiadających wyższe wykształcenie i kwalifikacje niezbędne

⁹ Danizacja to zespół działań ukierunkowanych na upowszechnianie języka duńskiego oraz wzorców kulturowych metropolii wśród ludności grenlandzkiej. Stanowił on istotny element polityki integracyjnej prowadzonej przez władze duńskie. Proces ten obejmował zarówno sferę edukacji i administracji, jak i życie społeczne, prowadząc w dłuższej perspektywie do osłabienia rodzimych form tożsamości kulturowej Inuitów (Gmerek, 2013, s. 114).

do obsadzenia stanowisk w administracji. Autonomia, aby funkcjonować skutecznie, potrzebowała kadr zdolnych do prowadzenia polityk publicznych, tworzenia prawa i zarządzania instytucjami. Z tego względu sektor edukacji potraktowano jako strategiczny filar rozwoju. Powstanie instytucji Ilisimatusarfik (początkowo jako ośrodka badawczo-dydaktycznego, a następnie jako pełnoprawnego uniwersytetu) stanowiło element długofalowej strategii budowy zaplecza intelektualnego i administracyjnego wyspy. Pierwotnym celem instytucji było prowadzenie badań naukowych oraz działalności dydaktycznej związanej z kulturą grenlandzką, w tym z językiem, historią oraz uwarunkowaniami politycznymi regionu. Z czasem, w wyniku przejścia przez rząd separatystyczny pełnej kontroli nad sektorem edukacji, w 1989 roku instytucja uzyskała status uniwersytetu, który zachowuje do dziś (Landstingslov nr. 3 af 9. maj 1989 om Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet)).

Edukacja mieszkańców Grenlandii była postrzegana jako jeden z kluczowych warunków osiągnięcia pełnej niezależności wyspy, ponieważ jej brak prowadziłby do dalszego uzależnienia od duńskiej siły roboczej, zwłaszcza w obszarze administracyjno-politycznym. Jak wskazują dane, w 1975 roku aż 81% osób zatrudnionych w administracji na Grenlandii stanowili obywatele Danii. Do 1990 roku odsetek ten spadł do 18%, natomiast w 1992 roku (po przejęciu przez władze samorządowe odpowiedzialności za sektor ochrony zdrowia) wynosił już około 5% (Larsen, 1992, s. 207).

Skuteczność tych działań odzwierciedlał stopniowy spadek udziału obywateli Danii w zatrudnieniu administracyjnym na Grenlandii w kolejnych dekadach. Tendencja ta była konsekwencją zarówno polityk edukacyjnych, jak i świadomego kierunku instytucjonalnego, zmierzającego do „usamodzielniania” struktur państwowych w ramach autonomii.

Jednym z istotnych przejawów polityki grenlandyzacji były zmiany w zakresie tożsamości językowej Inuitów. Do końca lat 80. XX wieku większość nazw miejscowości, obiektów oraz instytucji funkcjonowała wyłącznie w języku duńskim. W związku z tym wystąpiono do duńskiego Folketingu z wnioskiem o umożliwienie Grenlandczykom przywrócenia rodzimych nazw miejscowości i instytucji, z którymi mieli oni do czynienia na co dzień. Postulat ten zasadniczo nie spotkał się ze sprzeciwem ze strony duńskiego parlamentu.

W konsekwencji w 1983 roku duński parlament uchwalił ustawę dotyczącą zmiany nazw miejscowości oraz obiektów w przestrzeni publicznej (Lov nr 555 af 30. november 1983 for Grønland om stednavne). Na jej podstawie do nazw wielu miast i osad, które dotychczas funkcjonowały wyłącznie w wersji

duńskiej, dodano odpowiedniki w języku rodzimym. Wyjątek stanowiły nazwy ulic oraz obszary niezamieszkałe przez Inuitów.

Istotnym elementem budowania tożsamości kulturowej Grenlandczyków było również kształtowanie własnej symboliki narodowej. Proces ten nasilił się w latach 80. XX wieku w ramach prowadzonej polityki grenlandyzacji. Zdecydowano się wówczas odejść od symboli państwowych wspólnych dla całego Królestwa Danii, które kojarzono z okresem dominacji i zależności. Projekt flagi opracowano w środowisku grenlandzkim, a zastosowane w niej barwy czerwieni i bieli symbolizują wschód i zachód słońca nad wodami Oceanu Arktycznego (Piotrowski, 2015, s. 88). Autorem herbu Grenlandii był Jens Rosing, który jako motyw przewodni wykorzystał wizerunek niedźwiedzia polarnego. Symbole narodowe Grenlandii zostały oficjalnie zatwierdzone przez grenlandzki parlament w 1985 roku (Landstingslov nr. 6 af 11. juni 1985 om Grønlands flag og nationalvåben).

Restrukturyzacja gospodarcza oraz pytanie o samowystarczalność

Trzeci etap aktywności separatystycznej w okresie rządów wewnętrznych, przypadający na lata dziewięćdziesiąte, wiązał się ze wzrostem znaczenia kwestii gospodarczych. Po przejściu większości kompetencji administracyjnych uwaga władz autonomicznych coraz częściej koncentrowała się na pytaniu o ekonomiczne podstawy samodzielności. W debacie publicznej utrzymywało się bowiem przekonanie, że bez stabilnej i zdywersyfikowanej gospodarki autonomia pozostanie zależna od transferów finansowych z Danii i nie będzie w stanie stanowić trwałego fundamentu ewentualnej niepodległości.

W tym kontekście szczególną rolę odegrały reformy sektora przedsiębiorstw publicznych oraz reorganizacja instytucji gospodarczych o rodowodzie kolonialnym. Jednym z symbolicznych działań była restrukturyzacja dawnego monopolu handlowego, który przez dekady pełnił funkcję narzędzia realizacji interesów metropolii.

Grenlandzki Departament Handlu został objęty publiczną kontrolą ze strony separatystycznego rządu oraz parlamentu Grenlandii. Działanie to miało przede wszystkim na celu zabezpieczenie interesów gospodarczych Grenlandii w obszarze handlu. Jednocześnie dokonano zmiany nazwy instytucji na Kalaallit Niuerfiat (Landstingsforordning nr. 6 af 8. november 1985 om Kalaallit Niuerfiat). Równoległe położono duży nacisk na rozwój prywatnej przedsiębiorczości, zwłaszcza w sektorze rybołówstwa i handlu.

Wzmocnienie gospodarki po wystąpieniu Grenlandii z Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej stanowiło jedno z głównych wyzwań dla rządu separatystycznego. Ostatnie kompetencje przewidziane w ustawie o systemie rządów autonomicznych zostały przejęte przez władze Grenlandii w 1992 roku. Na uwagę zasługuje przy tym skala aktywności legislacyjnej parlamentu grenlandzkiego – w latach 1979–1992 Landsting uchwalił 217 aktów prawnych dotyczących przejmowanych obszarów jurysdykcji¹⁰, podczas gdy w tym samym okresie duński parlament – Folketing przyjął jedynie 92 ustawy odnoszące się do tych kwestii¹¹.

Gospodarka Grenlandii w okresie rządów autonomicznych opierała się niemal wyłącznie na rybołówstwie, które odgrywało kluczową rolę w strukturze zatrudnienia. W sektorze tym pracowało ponad 25% populacji Grenlandczyków. Większość produkcji była przeznaczana na eksport po wcześniejszym przetworzeniu, obejmującym m.in. filetowanie, głębokie mrożenie oraz suszenie. W latach 1990–1999 wartość eksportu produktów rybnych przekraczała corocznie 700 mln koron duńskich, co stanowiło około 40% produktu narodowego brutto Grenlandii (European Communities Commission, s. 19).

Pozostałą część dochodów państwa stanowiły przede wszystkim dotacje w formie grantów blokowych przekazywanych przez Danię, sięgające około 3,5 mld koron duńskich rocznie, a w znacznie mniejszym stopniu rozwijająca się turystyka arktyczna.

Odmienne przedstawiała się sytuacja w sektorze wydobywczym, który mimo deklarowanej współpracy ze strony rządów Danii i Grenlandii nie uległ znaczącemu rozwojowi. W 1990 roku zamknięto jedyną funkcjonującą kopalnię cynku i ołowiu w Maarmorilik, mimo że jej zasoby nie zostały wówczas wyczerpane (Voigt, 2008).

W konsekwencji w latach 90. Grenlandia nie osiągnęła wyraźnego wzrostu samowystarczalności gospodarczej. Dochody oraz poziom zatrudnienia pozostawały silnie uzależnione od eksploatacji jedynego znaczącego zasobu naturalnego, czyli łowisk krewetek i dorszy, oraz od transferów finansowych z Danii. Pomimo wzrostu dochodów z rybołówstwa, ich zmienność sprawiała, że dotacje blokowe pozostawały kluczowym czynnikiem stabilizującym

¹⁰ Wyliczenia dokonane na podstawie oficjalnej internetowej bazy aktów prawnych Landstingu z lat 1979–2013 - <http://arkiv.lovgivning.gl/>.

¹¹ Wyliczenia dokonane na podstawie oficjalnej internetowej bazy aktów prawnych Folketingu: <https://www.folketingstidende.dk/dokumenttyper/lovforslag?pageSize=200&startDate=19790101&searchText=Gr%c3%b8nland&endDate=19950101>.

grenlandzką gospodarkę. Brak alternatywnych źródeł dochodu, w szczególności w sektorze wydobywczym, ograniczał możliwości osiągnięcia większej niezależności ekonomicznej.

Działalność ruchu separatystycznego na rzecz zwiększenia zakresu samorządności (1999–2009)

Lata 1999–2009 stanowiły szczególnie istotny etap w rozwoju grenlandzkiej idei samostanowienia. Rząd separatystyczny Grenlandii, kierowany przez partię Siumut, na przełomie lat 1999–2000 powołał grenlandzką komisję ds. samorządu, wskazując na konieczność redefinicji pozycji Grenlandii w ramach wspólnoty państwowej z Danią. Głównym impulsem do jej utworzenia było przekonanie, że po upływie dwudziestu lat od wprowadzenia systemu rządów wewnętrznych przejęto już niemal wszystkie kompetencje, które mogły zostać przekazane na mocy ustawy z 1979 roku.

Zasadniczym zadaniem komisji było przygotowanie projektu legislacyjnego dotyczącego nowego modelu samorządności Grenlandii, obejmującego kolejne obszary możliwe do przejęcia przez władze lokalne na zasadach analogicznych do wcześniejszych rozwiązań. Początkowo komisja składała się wyłącznie z przedstawicieli rządu i parlamentu Grenlandii, jednak w 2004 roku do jej prac włączono również polityków i ekspertów z Danii.

Warto zaznaczyć, że wcześniejsza komisja ds. rządów wewnętrznych z lat siedemdziesiątych XX wieku funkcjonowała stosunkowo krótko, zaledwie przez dwa lata. Z tego względu rząd Siumut dążył do tego, aby nowa komisja prowadziła prace w znacznie dłuższej perspektywie czasowej. Ostatecznie jej działalność podzielono na dwa etapy: w latach 1999–2003 funkcjonowała jako organ wyłącznie grenlandzki, natomiast w latach 2004–2008 przyjęła formułę duńsko-grenlandzką.

W ramach komisji powołano trzy grupy robocze, odpowiedzialne odpowiednio za zagadnienia związane z: zasobami naturalnymi, gospodarką oraz prawem międzynarodowym (Ålands statistik-och utredningsbyrå, 2008, s. 53).

Najwięcej napięć pojawiło się w pracach grupy zajmującej się surowcami naturalnymi. Zgodnie z porozumieniami z 1979 roku decyzje dotyczące poszukiwań, badań oraz eksploatacji zasobów naturalnych miały charakter wspólny (Foighel, 1980, s. 13). Tymczasem strona grenlandzka domagała się pełnego i wyłącznego prawa do decydowania w tym zakresie. Strona duńska argumentowała natomiast, że Dania w znacznym stopniu przyczyniła się do rozwoju

Grenlandii, co umożliwiło jej funkcjonowanie jako nowoczesnego społeczeństwa dobrobytu (Betænkning over Forslag til lov om Grønlands Selvstyre, s. 2). W tle tych sporów znajdowały się obawy, iż ewentualne zyski z wydobywania surowców przypadną wyłącznie Grenlandii, bez udziału strony duńskiej.

Kwestie własności zasobów naturalnych były ściśle powiązane z problematyką gospodarczą. W toku prac komisji panowała zgoda co do konieczności stopniowego uniezależniania się Grenlandii pod względem ekonomicznym. Jednocześnie podkreślano, że przyszłe relacje finansowe między Grenlandią a Danią nie mogą prowadzić do pogorszenia poziomu życia ludności. Szczególne nadzieje wiązano z potencjalnymi zasobami naturalnymi znajdującymi się na szelfie kontynentalnym wyspy¹². Utrzymywano przy tym stanowisko, że Grenlandia powinna dążyć do możliwie największej samowystarczalności gospodarczej, ograniczając w przyszłości zależność od duńskich dotacji budżetowych (Göcke, 2009, s. 112).

W okresie prac komisji ds. samorządu strona grenlandzka zwróciła szczególną uwagę na możliwość rozszerzenia swoich kompetencji w zakresie stosunków międzynarodowych. Ustawa o systemie rządów wewnętrznych z 1979 roku nie przyznawała Grenlandii prawa do samodzielnego prowadzenia polityki zagranicznej, pozostawiając ten obszar wyłącznie w gestii rządu duńskiego. Istniało jednak pewne odstępstwo od tej zasady. Zgodnie z art. 16 ust. 3 ustawy o rządach autonomicznych, władze grenlandzkie mogły (o ile nie uznano tego za sprzeczne z interesami Królestwa) upoważnić rząd centralny do prowadzenia bezpośrednich negocjacji za pośrednictwem duńskiej służby zagranicznej (Lov nr 577 af 29. november 1979 om Grønlands hjemmestyre). W praktyce oznaczało to, że Dania negocjowała wszelkie umowy międzynarodowe dotyczące Grenlandii, o ile nie naruszały interesów państwa duńskiego. Mechanizm ten został wykorzystany już wcześniej, m.in. podczas zmiany statusu Grenlandii w strukturach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej w 1985 roku.

W 2002 roku, po wstępnych rozmowach międzyrządowych, uznano jednak, że dotychczasowe rozwiązania wymagają dostosowania do nowych realiów politycznych. Rząd Jonathana Motzfeldta rozpoczął naciski na władze w Kopenhadze w celu umożliwienia Grenlandii szerszego współdecydowania w sprawach należących już do jej kompetencji. Ze względu na specyfikę

¹² Pierwsze próby oceny złóż surowcowych w 2000 roku nie były obiecujące, dopiero badania satelitarne przeprowadzone przez amerykańską firmę US Geological Survey w 2007 roku, potwierdziły występowanie znacznej liczby węglowodorów w rejonie Zatoki Disko (Brańka, 2012, s. 25).

stosunków międzynarodowych działania te szybko przyniosły wymierne skutki prawne.

Pierwszym z nich była tzw. deklaracja z Itilleq, podpisana 14 maja 2003 roku (Faelles principerklæring mellem Regeringen og Gronlands Landstyre om Gronlands inddragelse i udenrings- og sikkerhedspolitikken af 14. maj 2003). Dokument ten stanowił wspólne oświadczenie rządów Danii i Grenlandii dotyczące zaangażowania władz wyspiarskich w politykę zagraniczną i bezpieczeństwa. Deklaracja umożliwiła udział przedstawicieli Grenlandii w międzynarodowych negocjacjach prowadzonych wspólnie z Danią w sprawach mających szczególne znaczenie dla wyspy. Ponadto zobowiązywała rząd duński do konsultowania z władzami grenlandzkimi umów międzynarodowych, których skutki mogłyby dotyczyć Grenlandii. Dania zobowiązała się również (w miarę możliwości) ograniczać zakres stosowania takich umów, tak aby Grenlandia mogła samodzielnie decydować o ich obowiązywaniu na swoim terytorium.

Drugim istotnym następstwem prac komisji było uczestnictwo Grenlandii jako strony negocjacyjnej w porozumieniu zawartym 6 sierpnia 2004 roku w Igaliku pomiędzy rządami Stanów Zjednoczonych, Danii oraz Grenlandii (Agreement between the United States of America and Denmark Amending and Supplementing the Agreement of April 27, 1951 signed at Igaliku August 6, 2004 with Joint Declarations). Umowa ta, dotycząca współpracy w zakresie bezpieczeństwa i obronności, w tym modernizacji bazy wojskowej w Thule (Thule Air Base)¹³, miała znaczenie symboliczne. Była bowiem jedną z pierwszych umów międzynarodowych, które zostały podpisane z bezpośrednim udziałem rządu Grenlandii, co potwierdzało jego rosnącą podmiotowość w sprawach międzynarodowych.

Trzecim krokiem było uchwalenie przez duński parlament 26 czerwca 2005 roku ustawy umożliwiającej rządowi Grenlandii zawieranie umów prawa międzynarodowego w sprawach należących wyłącznie do jego kompetencji (Lov nr 577 af 26. juni 2005 om Grønlands landsstyres indgåelse af folkeretlige aftaler). Regulacja ta nie obejmowała kwestii obronności ani ogólnej polityki zagranicznej Królestwa, które pozostały w gestii Danii. Umożliwiła jednak Grenlandii aktywne uczestnictwo w działalności międzynarodowej oraz przystępowanie do licznych organizacji i konwencji. Na tej podstawie Grenlandia uzyskała możliwość uczestnictwa m.in. w pracach: Okołobiegunowej Rady Eskimosów (ICC); Międzynarodowej Komisji Wielorybniczej (IWC);

¹³ Obecnie Baza Kosmiczna w Pituffik (Pituffik Space Base).

Organizacji ds. Łososia Północnoatlantyckiego (NASCO); Organizacji Rybołówstwa Północno-Zachodniego Atlantyku (NAFO); Konwencji CITES oraz Grupy Specjalistów ds. Niedźwiedzi Polarnych (PBSG).

Zmiany te stanowiły istotny krok w kierunku umiędzynarodowienia pozycji Grenlandii oraz stopniowego rozszerzania jej podmiotowości w sferze stosunków międzynarodowych, przy jednoczesnym zachowaniu formalnych więzi z Królestwem Danii.

W maju 2008 roku duńsko-grenlandzka komisja ds. samorządu przedstawiła kompleksowe propozycje zmian dotyczących ustanowienia systemu rządów samodzielnych Grenlandii.

W pierwszej kolejności zaproponowano rozszerzenie katalogu kompetencji, za które pełną odpowiedzialność miałyby przejść rząd Grenlandii. Obejmowały one między innymi: gospodarkę surowcami naturalnymi, bezpieczeństwo publiczne (w tym policję), wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych, sądownictwo, prawo rodzinne i spadkowe, prawo osobowe, kwestie imigracyjne oraz kontrolę graniczną, nadzór finansowy, a także inne obszary, które w momencie opracowywania projektu nie były jeszcze jednoznacznie określone (Grønlandsk-Dansk Selvstyrekommision, 2008, s. 7). Tak skonstruowany katalog kompetencji oznaczał, że w gestii Danii pozostawałyby wyłącznie sprawy związane z polityką obronną oraz całokształtem polityki zagranicznej. Jednocześnie przyjęto zasadę, zgodnie z którą każdorazowe przejście nowego obszaru kompetencyjnego przez władze Grenlandii wiązało się z obowiązkiem jego pełnego finansowania ze środków własnych. Oznaczało to, że samorząd grenlandzki uzyskiwał nie tylko kompetencje ustawodawcze i wykonawcze, lecz także pełną odpowiedzialność administracyjną za dany sektor.

Drugim kluczowym elementem propozycji komisji było wyraźne wzmocnienie dążenia Grenlandii do samowystarczalności finansowej. Zakładano stopniową redukcję dotacji bezpośrednich z Danii poprzez dywersyfikację źródeł dochodów. W szczególności przewidziano, że wszelkie wpływy z działalności związanej z eksploatacją zasobów mineralnych będą trafiały bezpośrednio do budżetu wyspy. W zamian Dania zobowiązała się do wypłacania stałej dotacji rocznej w wysokości 3,2 mld koron duńskich. Jednocześnie ustalono, że w przypadku przekroczenia przez dochody z surowców poziomu 75 mln koron duńskich rocznie, wysokość dotacji będzie stopniowo zmniejszana o połowę uzyskanej nadwyżki (Grønlandsk-Dansk..., s. 56). W przypadku całkowitego wygaśnięcia dotacji przewidziano rozpoczęcie nowych negocjacji

dotyczących dalszych relacji finansowych oraz podziału zysków z eksploatacji zasobów naturalnych.

Kompleksowa propozycja zmian została przedłożona duńskiemu parlamentowi w czerwcu 2008 roku. Następnie, 25 listopada 2008 roku, na Grenlandii przeprowadzono referendum w sprawie ustanowienia samorządu (Landstingslov nr. 2 af 21. maj 2008 om afholdelse af vejledende folkeafstemning om indførelse af selvstyre i Grønland). Za rozszerzeniem zakresu autonomii opowiedziało się 75,5% głosujących (Nuttal, 2008, s. 65). Wynik ten został powszechnie uznany za wyraźny krok w kierunku pełnej niezależności politycznej wyspy.

W konsekwencji, 12 czerwca 2009 roku duński parlament uchwalił ustawę o samorządzie Grenlandii, która weszła w życie dziewięć dni później (Lov nr 473 af 12. juni 2009 om Grønlands Selvstyre). Akt ten przewidywał możliwość przejścia przez władze Grenlandii aż 33 obszarów kompetencyjnych, pod warunkiem zapewnienia ich pełnego finansowania ze środków własnych. Jednym z istotnych postanowień ustawy było również nadanie językowi grenlandzkiemu statusu języka urzędowego, obok języka duńskiego. W preambule aktu znalazło się także odniesienie do uznania Inuitów za naród w rozumieniu prawa międzynarodowego. Zmianom uległy również nazwy kluczowych instytucji władzy: parlament grenlandzki – dotychczasowy Landsting – przyjął nazwę Inatsisartut, natomiast rząd Grenlandii (Landsstyre) został przemianowany na Naalakkersuisut.

W latach 2005–2009 na Grenlandii widoczny był wyraźny pluralizm stanowisk wobec kwestii niepodległości. Większość liczących się partii politycznych opowiadała się za zwiększaniem zakresu samodzielności wyspy, jednak różniły się one pod względem tempa zmian, skali pożądanej odrębności od Danii oraz warunków, które powinny zostać spełnione przed osiągnięciem pełnej suwerenności.

Najbardziej jednoznacznie proniepodległościowe stanowisko zajmowała partia Inuit Ataqatigiit. Choć popierała ona pełną niepodległość Grenlandii, w praktyce prezentowała ostrożniejsze podejście do tempa jej osiągnięcia niż partii Siumut, podkreślając konieczność wcześniejszego rozwiązania podstawowych problemów społecznych i gospodarczych. Oznacza to, że partia Inuit Ataqatigiit była najbardziej wyrazista w warstwie deklaratywnej, ale bardziej powściągliwa w odniesieniu do realizacji tego celu.

Bardziej złożone stanowisko zajmowała partia Siumut. Ze względu na swoją dominującą pozycję w grenlandzkim systemie politycznym od wielu lat

opowiadała się ona za dalszym poszerzaniem samodzielności wyspy, ujmując ten proces przede wszystkim w kategoriach państwowo-administracyjnych, a nie wyłącznie narodowo-ideowych. Dla partii Siumut suwerenność stanowiła element długofalowego rozwoju społecznego i instytucjonalnego, a nie jedynie symboliczne zerwanie więzi z Danią. W tym kontekście istotne znaczenie miała decyzja premiera Hansa Enokseny o rozpisaniu wcześniejszych wyborów przed wejściem w życie ustawy o samorządzie Grenlandii 21 czerwca 2009 roku (Reuters, 2009). Pokazuje to, że partia Siumut dążyła do zachowania roli ugrupowania prowadzącego Grenlandię przez kolejny etap rozszerzonej autonomii, choć jednocześnie uległa politycznemu osłabieniu tuż przed jego rozpoczęciem (Sulugiuc, 2008).

Spór między partiami nie dotyczył zatem samej idei większej samodzielności, lecz przede wszystkim sposobu rozumienia drogi do niepodległości. Większość grenlandzkich polityków dopuszczała perspektywę pełnej niezależności od Danii, jednak różniła się w ocenie tempa dojścia do tego celu. Wskazuje to, że również wewnątrz obozu opowiadającego się za poszerzaniem suwerenności istniał rzeczywisty pluralizm stanowisk. Partię Siumut częścię łączono z koncepcją stopniowego przejmowania kolejnych kompetencji i silniejszym powiązaniem projektu narodowego z aparatem rządu, podczas gdy partia Inuit Ataatigiit mocniej akcentowała prawo Grenlandczyków do samostanowienia, nie utożsamiając go jednak automatycznie z natychmiastowym zerwaniem relacji z Danią.

W omawianym okresie warto uwzględnić także pozostałe ugrupowania obecne na grenlandzkiej scenie politycznej. Wyraźnie odmienną pozycję zajmowała partia Atassut, która reprezentowała nurt unionistyczny. Stanowiła ona najczytelniejszy przykład stanowiska sceptycznego wobec separatyzmu w jego pełnym wymiarze. Nie odrzucała całkowicie grenlandzkiej odrębności politycznej, jednak była zdecydowanie mniej skłonna uznawać niepodległość za cel bliski i pożądany.

Szczególnie interesującym przypadkiem była natomiast partia Demokraatit, ponieważ dobrze pokazuje ona, że spór polityczny na Grenlandii nie przebiegał wyłącznie między nurtem secesjonistycznym a unionistycznym. Była to partia socjalliberalna, sytuująca się w centrum grenlandzkiej sceny politycznej, założona w 2002 roku, która po raz pierwszy wzięła udział w wyborach krajowych w 2005 roku. Jej pojawienie się w debacie publicznej oznaczało wprowadzenie stanowiska pośredniego, czyli nie tyle sprzeciwu

wobec zwiększania grenlandzkiej samodzielności, ile ostrożności wobec zbyt szybkiego przejścia od autonomii do pełnej niepodległości.

Wskazany wyżej przegląd stanowisk różnych ugrupowań politycznych pokazuje, że w grenlandzkiej polityce istniał wówczas nie tylko podział między unionistami a separatystami, lecz także szersze spektrum stanowisk wobec przyszłości wyspy. Większość partii w różnym stopniu opowiadała się za poszerzaniem zakresu suwerenności Grenlandii, jednak różniły się w ocenie tempa i formy tego procesu.

Podsumowując, lata 1999–2009 stanowiły okres szczególnie istotny dla kształtowania się grenlandzkiego samostanowienia. W tym czasie podjęto kolejne, formalne działania zmierzające do rozszerzenia zakresu przedmiotowego systemu rządów wewnętrznych. Okres ten został w szczególności wykorzystany na wzmocnienie kompetencji separatystycznego rządu Grenlandii w sferze polityki zagranicznej oraz na stopniowe zwiększanie jego podmiotowości na arenie międzynarodowej.

Równocześnie istotną uwagę poświęcono zagadnieniu wyłącznego prawa Inuitów do zasobów naturalnych znajdujących się na terytorium wyspy, obejmującego zarówno ich eksploatację, jak i możliwość sprzedaży surowców podmiotom zagranicznym. Działania te stanowiły fundament dalszych dążeń do osiągnięcia większej niezależności politycznej i gospodarczej.

Zakończenie

Odnosząc się do założeń sformułowanych we wprowadzeniu niniejszego artykułu, należy stwierdzić, że analiza procesu politycznego zachodzącego na Grenlandii w latach 1979–2009 potwierdza ciągłość dążeń do poszerzania podmiotowości politycznej wyspy w warunkach autonomii. Przeprowadzone rozważania, oparte na analizie aktów prawnych, dokumentów urzędowych oraz materiałów publicystycznych, wskazują, że rozwój grenlandzkiej autonomii miał charakter stopniowy, instytucjonalny i ewolucyjny. Od ustanowienia systemu rządów autonomicznych (wewnętrznych) w 1979 roku aż do wejścia w życie ustawy o samorządzie w 2009 roku proces ten przebiegał w sposób uporządkowany i konsekwentny, prowadząc do systematycznego poszerzania kompetencji władz grenlandzkich w ramach Królestwa Danii.

Jednocześnie analiza badanego okresu pokazuje, że grenlandzka scena polityczna nie była jednolita w swoim podejściu do kwestii niepodległości. Obok zgody co do potrzeby dalszego wzmacniania samorządności istniał wyraźny

pluralizm stanowisk wobec pełnej suwerenności. Część ugrupowań traktowała niepodległość jako naturalny i pożądany cel rozwoju politycznego Grenlandii, inne podchodziły do niej bardziej ostrożnie, akcentując konieczność wcześniejszego osiągnięcia stabilności społecznej, gospodarczej i instytucjonalnej, a jeszcze inne wyrażały większy sceptycyzm wobec szybkiego zerwania więzi z Danią. Oznacza to, że w latach 1979–2009 niepodległość pozostawała ważnym elementem grenlandzkiej debaty politycznej, ale nie była rozumiana przez wszystkie siły polityczne w ten sam sposób.

Istotnym przełomem było uchwalenie ustawy o samorządzie w 2009 roku, która stworzyła formalnoprawne podstawy do ewentualnego ogłoszenia pełnej niepodległości Grenlandii. W wymiarze normatywnym możliwość ta została wyraźnie dopuszczona, a decyzję w tej sprawie pozostawiono mieszkańcom wyspy. Nie oznaczało to jednak automatycznego przesądzenia o przyszłości Grenlandii jako państwa w pełni suwerennego. W praktyce realizacja takiego scenariusza nadal budziła liczne wątpliwości, przede wszystkim o charakterze gospodarczym. Mimo znacznego rozszerzenia autonomii Grenlandia pozostawała silnie zależna od transferów finansowych z Danii, a podstawą jej gospodarki nadal był sektor rybołówstwa.

W tym kontekście za jeden z kluczowych warunków ewentualnej pełnej niezależności uznawano rozwój sektora wydobywczego oraz eksploatację zasobów naturalnych, które mogłyby w przyszłości zapewnić bardziej trwałe podstawy samodzielności ekonomicznej. Również ten kierunek rozwoju nie był jednak wolny od ograniczeń, ponieważ wiązał się z poważnymi wyzwaniami ekonomicznymi, politycznymi i środowiskowymi, a jego powodzenie pozostawało uzależnione od szerszych uwarunkowań międzynarodowych.

Podsumowując, proces polityczny zachodzący na Grenlandii w latach 1979–2009 charakteryzował się przede wszystkim ciągłością pogłębiania autonomii i samorządności, przy jednoczesnym wyraźnym pluralizmie stanowisk wobec niepodległości. Niepodległość pozostawała jednym z możliwych scenariuszy przyszłości Grenlandii, lecz nie była scenariuszem jednoznacznym ani jednakowo rozumianym przez wszystkie ugrupowania polityczne. Badany okres należy więc postrzegać przede wszystkim jako etap konsekwentnego wzmocnienia grenlandzkiej podmiotowości politycznej, który stworzył trwałe podstawy dla dalszych dążeń emancypacyjnych, ale nie rozstrzygnął ostatecznie kwestii pełnej państwowości wyspy. Ostateczne urzeczywistnienie takiego projektu zależy bowiem nie tylko od aspiracji politycznych, lecz także od zdolności do zbudowania trwałych podstaw ekonomicznych i instytucjonalnych.

Bibliografia

- Aaqeses, H. (1976). Sproglige smating. *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 4.03.
- Agreement between the United States of America and Denmark Amending and Supplementing the Agreement of April 27, 1951 signed at Igaliku August 6, 2004 with Joint Declarations.
- Ålands statistik- och utredningsbyrå. (2008). *Grönland - en studie i dynamisk självstyrelse*. <https://www.asub.ax/sv/utredning/gronland-studie-dynamisk-sjalvstyrelse> (dostęp: 17.01.2026).
- Betænkning over Forslag til lov om Grønlands Selvstyre (2008). Folketing. <https://www.ft.dk/samling/20081/lovforslag/L128/bilag/6/734987.pdf> (dostęp: 17.01.2026).
- Brańka, T. (2012). Geopolityczny status Królestwa Danii – mit państwa unitarnego. *Przegląd Politologiczny*, 4.
- Breinholt Larsen, F. (1992). The quiet life of a revolution: Greenlandic Home Rule 1979–1992. *Études/Inuit/Studies*, 16(1/2).
- Brincker, B., & Lennert, M. (2019). Building a nation in the classroom: exploring education policy in post-colonial Greenland. W M. C. Beaton, D. B. Hirshberg, G. R. Maxwell, J. Spratt (red.), *Including the north: a comparative study of the policies on inclusion and equity in the circumpolar north*. Springer Polar Science.
- Brosted, J., & Gull, H. C. (1977). Recent trends and issues in the political development of Greenland. *Arctic*, 30(2).
- European Communities Commission (1983), *Status of Greenland. Commission opinion. Commission communication presented to the Council on 2 February 1983. COM (83) 66 final, 22 February 1983*, „Bulletin of the European Communities” Supplement 1/83.
- Faelles principerklæring mellem Regeringen og Gronlands Landstyre om Gronlands inddragelse i udenrings- og sikkerhedspolitikken af 14. maj 2003 (2003). Landsting. <https://naalakkersuisut.gl/~~/media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Udenrigsdirektoratet/DK/Itilleq.pdf> (dostęp: 17.01.2026).
- Foighel, I. (1980). Home Rule in Greenland. *Meddelelser om Grønland. Man and Society*, 1.
- Fleischer, J. (1979). Med. Egen lov skal Grønlands fremtid bygges. *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 3.05.1979.
- Fleischer, J. (1981). Demonstration for udmeldelse af EF. *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 6, 5.02.
- Gad, U. P. (2017). What kind of nation state will Greenland be? Securitization theory as a strategy for analyzing identity politics. *Politik*, 20(3).
- Gmerek, T. (2013). *Edukacja i tożsamość etniczna mniejszości w obszarach podbiegunowych*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

- Göcke, K. (2009). The 2008 Referendum on Greenland's Autonomy and What It Means for Greenland's Future. *ZaöRV*, 69.
- Grønlandsk-Dansk Selvstyrekommission. (2008). *Grønlandsk-Dansk Selvstyrekommissions Betænkning om selvstyre i Grønland*. <https://nalunaarutit.gl/-/media/lovfiler/2009/rigslovgivning/groenlandskdansk-selvstyrekommissions-betaenkning-nr-1497-af-2008-om-selvstyre-i-groenlandda.pdf> (dostęp: 17.01.2026).
- Heckscher, E. (1964). Paradokspartier. *Atuagagdliutit Grønlandsposten*, 16.01.
- Hertling, K. (1975). Første afgørende skridt mod grønlandsk styre. *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 20.02.
- Hofverberg, E. (2019). *Greenland's National Day, the Home Rule Act (1979), and the Act on Self-Government (2009)*. <https://blogs.loc.gov/law/2019/06/greenlands-national-day-the-home-rule-act-1979-and-the-act-on-self-government-2009/> (dostęp: 17.01.2026).
- Jakobsen, P. R. (1963). Er Apollorak Mogensens påstande ikke grebet lige ud af luften? *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 21.11.
- Konieczna, K. (2014). Istnienie państw w czasie i przestrzeni w świetle działalności ruchów separatystycznych. *Pisma Historyczne*, XII.
- Landstingslov nr. 1 af 12. marts 1980 om ansættelse af arbejdskraft i Grønland (1980). Landsting. http://arkiv.lovgivning.gl/gh.gl-love/dk/1980/ltl/ltl_nr_01-1980_dk/ltl_nr_01-1980_dk.htm (dostęp: 17.01.2026).
- Landstingslov nr. 2 af 3. april 1981 om afholdelse af folkeafstemning om fortsat anvendelse af traktaterne om De europæiske Fællesskaber i Grønland (1981). Landsting. http://arkiv.lovgivning.gl/gh.gl-love/dk/1981/ltl/ltl_nr_02-1981_dk/ltl_nr_02-1981_dk.htm (dostęp: 17.01.2026).
- Landstingslov nr. 6 af 11. juni 1985 om Grønlands flag og nationalvåben (1985). Landsting. http://arkiv.lovgivning.gl/gh.gl-love/dk/1985/ltl/ltl_nr_06-1985_dk.htm (dostęp: 17.01.2026).
- Landstingsforordning nr. 6 af 8. november 1985 om Kalaallit Niuerfiat (1985). Landsting. http://arkiv.lovgivning.gl/gh.gl-love/dk/1985/ltf/ltf_nr_06-1985_dk.htm (dostęp: 17.01.2026).
- Landstingslov nr. 3 af 9. maj 1989 om Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet) (1989). Landsting. http://arkiv.lovgivning.gl/gh.gl-love/dk/1989/Ltl/ltl_nr_03-1989_dk.htm (dostęp: 17.01.2026).
- Landstingslov nr. 2 af 21. maj 2008 om afholdelse af vejledende folkeafstemning om indførelse af selvstyre i Grønland (2008). Landsting. http://arkiv.lovgivning.gl/gh.gl-love/dk/2008/ltl/ltl_nr_02-2008_folkeafstemning/ltl_nr_02-2008_dk.htm (dostęp: 17.01.2026).

- Lov nr 168 af 27 maj 1964 om statens tjenestemænd i Grønland (1964). Folketing. <https://www.folketingstidende.dk/samling/19631/lovforslag/L7/index.htm> (dostęp: 17.01.2026).
- Lov nr 577 af 29. November 1979 om Grønlands hjemmestyre (1979). Folketing. <https://www.folketingstidende.dk/samling/19781/lovforslag/L18/index.htm> (dostęp: 17.01.2026).
- Lov nr 555 af 30. november 1983 for Grønland om stednavne (1983). Folketing. https://www.folketingstidende.dk/samling/19831/lovforslag/L20/19831_L20_som_vedtaget.pdf. 17.01.2026.
- Lov nr 577 af 26. juni 2005 om Grønlands landsstyres indgåelse af folkeretlige aftaler. <https://www.ft.dk/samling/20042/lovforslag/l168/index.htm#> (dostęp: 17.01.2026).
- Motzfeldt, J. (1974). Daskerne ikke ud af Grønland. *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 17.01.
- Motzfeldt, J. (1981). Vi vil ud af EF – men blive i Danmark. *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 6.01.
- Murańska, A. (2017). Separatyzm jako efekt dyskryminacyjnej polityki władz państwowych. W M. Gitling, J. Wojacek (red.), *Zagrożenia ładu społecznego oraz bezpieczeństwa narodowego. Wybrane aspekty*. Instytut Socjologii Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej.
- Nuttall, M. (2008). Self-Rule in Greenland Towards the World's First Independent Inuit State? *Indigenous Affair*, 3.
- Patel, K. K. (2020). *Project Europe: A History*. Cambridge University Press.
- Piotrowski, B. (2015). *Skandynawia współczesna w poszukiwaniu nowych dróg rozwoju 1975–2014*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Reuters. (2009). *Landslide win for Greenland opposition*. <https://www.reuters.com/article/economy/landslide-win-for-greenland-opposition-idUSL3307992/> (dostęp: 03.04.2026).
- Scruton, R. (1996). *Słownik Myśli Politycznej*. Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Sulugiuc, G. (2008). *Referendum brings Greenland closer to independence*, <https://www.reuters.com/article/markets/oil/referendum-brings-greenland-closer-to-independence-idUSLQ341346/> (dostęp: 03.04.2026).
- Voigt, S. (2008). *Den Sorte Engel belaster fortsat miljøet ved Maarmorilik*. <https://dce.au.dk/udgivelser/udgivelser-fra-dmu/dmunyt/2008/17/sorteengel/> (dostęp: 17.01.2026).

* * *

THE DYNAMICS AND EVOLUTION OF THE GREENLANDIC SEPARATIST MOVEMENT, 1979–2009**Abstract**

The article analyses the evolution of the Greenlandic separatist movement between 1979 and 2009, focusing on its functioning under conditions of political autonomy. The aim of the study is to examine the continuity of the idea of independence and to assess whether the introduction of home rule weakened it or, conversely, served as an instrument for its further development. The subject of the analysis includes political, legal, and economic factors that influence the separatist movement's activities and its relationship with autonomous governing institutions. The study is based on an analysis of legal acts, official documents, and publicistic materials concerning Greenland's functioning after 1979. The findings indicate that the separatist movement did not weaken following the introduction of autonomy but became permanently institutionalised and adapted to the new constitutional framework. The idea of independence was implemented in an evolutionary manner through the gradual expansion of Greenlandic authorities' competences.

Keywords: separatism movement, separatism, Greenland, Denmark

Wkład autorów (Author Contributions)

Konceptualizacja (Conceptualization): Jakub Bijak

Zestawienie danych (Data curation): Jakub Bijak

Analiza formalna (Formal analysis): Jakub Bijak

Piśmiennictwo – oryginalny projekt (Writing – original draft): Jakub Bijak

Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie (Writing – review & editing): Jakub Bijak

Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy.

(Competing interests: The author has declared that no competing interests exist)

Nota biograficzna

Jakub Bijak – mgr, absolwent Bezpieczeństwa Narodowego na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie. Asystent w Katedrze Ruchów Politycznych i Badań Etnicznych w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Swoje zainteresowania badawcze wiąże z problematyką separatyzmu, polityki etnicznej, bezpieczeństwa i wojskowości.

Biographical note

Jakub Bijak – MA, graduate in National Security from the Faculty of Political Science and Journalism at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. Assistant at the Department of Political Movements and Ethnic Studies at the Institute of Political Science and Administration of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. His research interests focus on separatism, ethnic politics, security studies, and military affairs.